

ERKÖLCSI NEVELÉS A TANÍTÓKÉPZŐBEN S A NEMZETI ÉLET.*

Az erkölcsi nevelés kérdése napjainkban egyre jobban foglalkoztatja az elméket. Közműveltségünk szégyenfoltjai – a halott betegét megrabló orvos, az automobilos gonosztevők, az apacsok, a kloroformmal dolgozó fosztogatók, a ciánkális tiszták, a pornográf írók stb. – megingatják a pusztán tudás áldásos voltába vetett hitet: lehetetlen be nem látni, hogy maga a tudás az embert jobbá nem teszi, mert az ember eldurvulását meggátolni ereje nincs. A kétezer éves probléma újra fölvetődött. A gondolkozók világszerte kutatják ama, már már elapadó erőforrásokat, melyek az emberben az állatot legyőzni képesek. A múlt század hamupipőkéje – az erkölcs – elfoglalja őt megillető helyét a kevély testvér – a tudomány – mellett. Ma nincs gondolkozó, aki be ne látná, hogy erkölcs nélkül a tudás hanyatlásra vezet s a rombolás eszközüvé válik; s a művelt világ pedagógusai ma nem az ismeretterjesztés, hanem az erkölcsi nevelés problémájának megoldását keresik. A feladat messzire kiható: az eldurvult társadalmat az erkölcsi fegyelmelés által ismét humanizálni kell.

Megváltozott a felfogás a népoktatás feladatairól is: nem a *népoktatás*, hanem a *népnevelés* a kor szükséglete, mert a pusztán ismeretnyújtás a népet elvadította, jobbá, boldogabbá nem tudta tenni.

Megváltozott tehát a tanítóképzés feladata is, nevelőképzés lett belőle, mert az ismeretek közlése itt is elégtelennek bizonyult; az egyoldalú intellektualizmus keserű gyümölcsöt termelt; a francia tanító-ság a «Ni Dieu ni patrie» jelszavának hódol; nálunk a tanító-ság egy

* A M. P. T. 191a májusi ülésén tartott előadás.

része kultúrstrájjal fenyegetőzik, szakszervezetbe kívánkozik és oly *új korszakot* kíván megteremteni, melyből Isten és a haza fogalma kitöröltessék. Az erkölcsi nevelés ma a tanítóképzőnek elsőrangú feladata lett; mert kinek van szüksége szilárdabb erkölcsi alapra, mint a nép leendő nevelőjének? Azt az alapot a képzőben úgy meg kell építeni, hogy az élet hullámai közt rendületlenül megálljon. Kétszeres fontosságú a feladat ma, mikor a politikai jogok kiterjesztése küszöbön áll s a népet a nyereendő jogaival való élni-tudásra is elő kell készíteni; a vezető osztállyal szemben a feladat szinte még nagyobb, mert annak felelőssége a mai bonyolult életviszonyok közt még súlyosabbá válik. Okos erkölcsi nevelő eljárással mindkettőt a lehetőségig meg kell edzeni a mai életviszonyok csábítása ellen.

De ez csak úgy lehetséges, ha a tanítónövendékek jobban megismerik a való életet, mint eddig. Az üvegházi nevelés itt a legkevésbé van helyén. *A képző szakiskolai jellegének az erkölcsi nevelés terén is ki kell domborodnia:* növendékeit a népek tisztán látó, erkölcsileg szilárd és higgadt vezetőivé kell képeznie.

Ily szempontból és a magunk speciális viszonyaira való tekintettel legyen szabad itt e kérdést tárgyalnom.

Nos, a képző feladata háromszoros: 1. megküzdeni a növendékek serdülő korával járó és különféle társadalmi környezetéből magukkal hozott hibákkal; 2. megalapozni bennük a tisztult erkölcsi felfogást; 3. előkészíteni őket nevelő hivatásukra és a reájuk váró szociális feladatra. Tehát a képzői erkölcsi nevelésnek egyszersmind szociális nevelésnek is kell lennie. Az egykori Schulmeister-niveau nem elég: a tanítói hivatás megnőtt, megnemesedett, megszépült s a legnemesebb becsvággyra lett méltóvá, a tanítónak embernevelővé, szociális pedagógussá kell válnia. Hogy neveljük azzá?

A tanár. *A nevelést magunkon kell kezdenünk,* A képzői tanárnak a legtisztultabb etikai felfogás magaslatára kell emelkednie, szemét pedig ki kell élesítenie a társadalmi jelenségek iránt. Nála *a szak-képzettség nem elég.* Lehet a világ legélesebb elméjű filológusa vagy legtudósabb természetbúvára, vagy akár pszichofizikusa: ha erkölcsi alapja nem szilárd s ha hazafias és szociális pedagógiai feladatára nem képes, a Képzőbe nem való. Itt szintetikus látásra van szükség. Még szaktárgyát is úgy kell kezelnie, hogy annak etikai és szociális vonatkozásai mindenkor érvényesüljenek. S a mi fő: magánéletének is olyannak kell lennie, hogy a legkényesebb erkölcsi mértéket is megüsse s hazafias és szociális kötelességét mindennapi élete körében is híven teljesítse.

Szükséges ezt hangsúlyoznunk ma, mikor a nemzeti élet erkölcsi alapjait ostromló, hazát, vallást és erkölcsöt tagadó irányzat nemcsak

a tanítóságot törekszik, elégedetlenséget szítva, hálójába keríteni, hanem igyekszik behatolni magába a képzőbe is s ezzel a forrást mérgezni meg. Ha valaha, ma van szüksége a képzői tanárnak szigorú önbírálatra és lelkiismeretes önképzésre. Ma a szociális kérdések a levegőben vannak; telítve van velők minden, az ifjúság mohó érdeklődéssel viseltetik irántuk. Ezen új gondolkör elől elzárkózni nem lehet. Azért vette be az új tanterv a *szociológiai vonatkozásokat* az egész vonalon. A tanárnak e kérdéseket s azok irodalmát lelkiismeretesen tanulmányoznia kell, hogy kérdezősködő növendékeinek megbízható feleletet tudjon adni. De a szociológiai irodalom tanulmányozása nem elég; az ma még túlnyomóan egyoldalú, idegen termék, mely a magunk viszonyainak nem felel meg. Tanulmányoznia kell *házánk szociális viszonyait*, tárgyilagosan, mindenoldalúan. Jártában-keltében keresnie kell az alkalmat viszonyaink megismerésére s a múlt mulasztásai pótlására, nehogy növendéke *máshol* keresse tudásvágya és érdeklődése kielégítését s ezzel annak erkölcsi és szociális irányítását kisiklassza kezéből. Ma, mikor az ifjúság az utcán, a sajtóban, a színház, az irodalom révén annyi ellentétes hatásnak van kitéve, a nép leendő vezetőjének nagyobb szüksége van határozott, biztos vezetésre, mint valaha.

És őrizkedjék a képzői tanár, hogy ki nem próbált ultramodern jelszavaknak felülve, növendékeiben pl. az idő előtti felvilágosítással, vagy meg nem emésztett szocialista tanokkal, oly kárt okozzon, amelyet helyrehozni többé nem áll hatalmában. »*Soha a képzői tanár felelőssége nagyobb nem colt mint napjainkban*, mikor egy meggondolatlan, felületes szava az életbe kilépő tanítványai révén egész kis társadalmakat vezethet félre.

A mai bomlasztó tényezők okozzák azt is, hogy a *tanári tekin-tély* ma nehezebben tartható fenn, mint egykor; pedig az erkölcsi nevelésnek az is becses tényezője. Ép ezért soha a képzői tanárság megválasztása oly fontos nem volt, mint ma. Itt a legszigorúbb szelekcióra van szükség. A tanárság színét-javát kell a képzőbe vinni s kiselejtezni onnan a férgesét. Nemcsak az olyat, aki állására méltatlan, vagy azzal visszaél; ki kell onnan irtani a stréberséget is; mert hogyan neveljen szilárd jellemű, puritán, elvhű népnevelőt az, aki maga is gerinctelen stréber és elveit kész feladni s az ügy érdekét cserben hagyni ott, ahol azt önérdéke kívánja? És irgalmatlanul ki kell selejtezni azt, aki kötelességét elhanyagolja. Mert nevelőben legelső, legfőbb kellék a kötelesség-érzet; ámde arra egyesegyedül a példa tanít. Társadalmunk legsúlyosabb bajai az egyre jobban elharapódzó kötelességmulasztásból erednek; a léhaság nemzeti veszedelemmé kezdi magát kinőni. Ezért kell annak leküzdésére minden lehető eszközt felhasználni. S mivel az a képzői

tanár hivatásával fér össze legkevésbé, a léha tanárt nem keli megtűrni. Ellenben a kötelességérző, felelősségének tudatában lelkiismeretesen dolgozó tanárt meg kell becsülni, *biztosítani kell függetlenségét* – neki arra époly szüksége van, mint a bírónak, – és engedni kell, hogy az így összeválogatott tanári kar a gondjaira bízott intézet ügyeit minél tágabb, autonóm hatáskörrel intézze. A centralizáció s a bürokratizmus a képzők életét elsorvasztja, A tanári karok erkölcsi nevelő munkáját is a helyi viszonyok szabják meg, a helyi társadalom hibáival s káros befolyásával kell megküzdeniök. Itt a sablon nem vezet célra. És meg kell szilárdítani a tanári tekintélyt.

A kartársak is óvják azt egymással szemben, még önmegtagadás árán is. De óvja főleg ki-ki maga s ne felejtse, hogy a serdülő növendékek éles bírálók s ha Ítéletüket s megfigyelő képességüket tervszerűen és tudatosá fejlesztjük, mi természetesebb, mint az, hogy azt először azokon gyakorolják, akik ott állnak, működnek előttük: tanáraikon? A családi kör tekintélyóvó hatására ma nem lehet biztosan számítani. Azért kell azt a tanárnak magának vívnia ki tiszteletet keltő magatartásával, igazságos eljárásával, kötelességérzetével és főleg tisztult erkölcsi felfogásával. Kivált az érettebb növendékek e vonásokat nagyon tudják méltányolni s ami fő: maguk is önkénytelenül tanárjuk képére alakulnak, kivált ha szeretik; és majdan mint tanítók is utánozni fogják. Holott a csak külső eszközökkel rájuk erőszakolt tekintély hízélgésre, képmutatásra vezet: szemben meghajolnak előtte, kedvét keresik, háta mögött pedig kigúnyolják s ezzel jellemük romlik meg; de kételkedökké válnak minden más tekintélylyel szemben is, ami napjainkban a társadalmi bomlás egyik főtényezője. *A tanár tehát legyen mindig felelőssége tudatában;* tekintse az iskolát templomnak és sohase tegyen, se ne mondjon olyat, ami növendékei erkölcsi, igazság- vagy szeméreméretét sérthetné.

Amit a tanárról mondtunk, az fokozott mértékben áll az intézet vezetőjére. Annak a *legmagasabb etikai felfogást* kell képviselnie; annak igazságérzetéhez nem szabad kétségnek férnie; az maga legyen a felelőség- és kötelességérzet. S növendékeinek valószínű atyjuk, illetve anyjuk tudjon lenni. Ha erre nem képes, akkor jobb, ha más pályát keres, mert akkor lehet kitűnő adminisztráló gép, de a rábízott ifjúságot erkölcsileg irányítani nem fogja soha, legföljebb negatív irányban.

De van a tanári tekintélynek még egy feltétele: anyagi és erkölcsi függetlensége. A közéletben minden visszaélés, minden jogtalan előny-osztás, minden részrehajlás vagy anyagi, vagy erkölcsi függésre vezethető vissza; közéletünk rothadása ép onnan ered, hogy nálunk nagyon kevés ember független s így tetteiben nem követheti

szabadon meggyőződését, holott a tanítónak oly részrehajlatlannak s így oly függetlennek kell lennie, akár a bírónak. Ezen fordul meg nevelő hatása. A részrehajló tanító nemcsak a köztiszteletet veszíti el, hanem növendékei jellemét is megrontja. A képzői tanár felelőssége e részben kétszerte súlyosabb, mert az ő példája egész tanítónemzedékeket metelyezhet meg. Ezért a képzői tanár vagy még inkább az igazgató növendékei szüleitől az intézet részére fogadhat el szívességet; de a maga részére soha. És ugyan óvja meg anyagi függetlenségét, hogy igazságos lehessen s növendékeivel ne legyen kényszerítve kivételt tenni. Éljen egyszerűen, igénytelenül; de függetlenségét fel ne őrli dozza semmiért.

Iskola és szülői ház. Másik fontos tényező az *összhang az iskola s a szülői ház közt*. Gyermekük révén lassankint lehet hatni a *szülők*re is, kikkel az összhangot létrehozni és fentartani azért fontos, mert teljes sikert a képző erkölcsi nevelő munkája is csak az ő támogatással érhet el; a családi kör ellengőze pedig nemcsak az iskola munkáját rontja le, hanem a növendékek fogékony korában azoknak jellemét is ingadozóvá teszi. A feladat ott legnehezebb, ahol a szülők társadalmi körük léhább felfogása miatt ellentétbe jutnak a képző etikai irányával.

A szükséges összhang megteremtésének s a bizalom megnyerésének föltétele itt is az *igazi jóakarát a növendékekkel szemben*. Mert nincs az a szülő, aki a gyermeke iránt tanúsított jóindulatért hálás ne volna s azt bizalommal ne viszonzná. Főleg betegség vagy családi örömmünnepek és csapások szolgáltatnak kedvező alkalmat az együttérzés nyilvánítására s ezzel a bizalom szilárdítására. De időt kell szakítani a szülőkkel való érintkezésre mindig, valahányszor azt a növendék érdeke megkívánja. E serdülő korban az ifjú léleknek igen sok olyan nyilvánulása van, amit csak a szülői szem leshet el. De vannak ellentmondások is a kiforratlan ifjú lélekben, miket úgy a tanárnak, mint a szülőnek jó tudnia. S a gyermek jobban bízik az oly tanárban, kivel látja, hogy szülője is bizalmasan érintkezik. Leendő nevelőket nevelünk, az adott példa fog hatni egykor náluk is tovább. Ezt ne felejtsük.

A szülőkkel való jóakaró érintkezésre fordított idő legjobban fog kamatozni és növeli a tanári intézkedés súlyát, mert azt a szülők helyeslése is támogatja. Olykor a szülőt is nevelni kell. De az ily irányú megbeszélésnek tapintatosan kell történnie, lehetőleg négyszemközt; mert a szülő, amikor serdülő gyermeke magaviseletéről van szó, természetesen érzékeny; a serdülő ifjú megjavulhat s így megbélyegző végleges ítéletet soha sem kell róla mondani. Még érzékenyebb akkor, ha saját hibás nevelő eljárásáról van szó s ezért ily esetben a

legfinomabb tapintattal kell eljárni s a szülő tekintélyét gyermeke előtt óvni, amennyire lehet.

A képzői növendék. Harmadik s legfontosabb tényező a növendék maga. Az ifjú s a leány 14-16 éves korában kerül kezünkbe, tehát legéretlenebb, forrongó, jó-rossz iránt fogékony korában, mikor mindent nagyítva érez, mindenre hevesen reagál. Egy szerető szó épít, egy szeretetlen rombol lelkében. S hozzá a serdülés idején, mikor a testi fejlődés, főleg a lánykának fizikai ereje javát leköti, idegrendszerét elbágyasztja, a szellemi erőfeszítésre alkalmatlanná teszi; mikor fejlődő szervezetének innervációja még tökéletlen, még nem ura fizikumának. Innen ezernyi apró hibája, visszaesései, gyöngegsége, a kitartás hiánya. Innen a szélsőségek természetében: majd túlérzékeny, ingerlékeny, majd dacos, szenvedélyes; majd bágyadt, aluszékony, levert, majd a féktelenségig jókedvű, eleven, nem bír magával. Ebből az anyagból kell kialakítanunk a fegyelmezett, higgyadt, tisztánlátó, józan, melegszívű népnevelőt.

A feladat nem könnyű. Erős próbára teszi a nevelő-művészetet. Egy balfogás sokszor jóvátehetetlen kárt okoz. A fejlődés nem mindig logikus. A lélektani ismert igazságokat sokszor megcáfolja. A pedagógiai receptek nem mindig válnak be: a nevelő sokszor csak ösztönére s intuíciójára van utalva. Néha meglepő ugrások, érthetetlen ellentmondások. Olykor a túláradó fiatal életerőnek féktelen nyilvánulásai, miket a káplárfegyelem lázongásnak, fegyelemsértésnek minősít, s a türelmetlen tanító szigorún büntet; pedig csak a mozgási ösztön s a megállapodottság hiánya az ok; a büntető megtorlás pedig dacot, elkeseredést szül, mert az ifjú igazságtalannak érzi, mivel ő nem akart rosszat tenni. A nevelőnek kényelmesebb a lassú, passzív, engedékeny növendék, akivel baj nincs; pedig a forrongó egyéniség sokszor a legértékesebb.

Am a serdülés ideje elmúlik. A kamaszból ifjú, a süldőlánnyból nagy leány válik; lányoknál csodálatos gyorsasággal két-három év alatt megy végbe a női egyéniség kibontakozása. Olyan az, mint a virágnnyílás. Tegnap még éretlen, szeles süldő. Ma komoly, kötelesség-érző, gyöngéd, gondos fiatal lány, akiben a női lélek minden finom, gyöngéd vonása megvan. Innen a nagy különbség az alsó és felső osztályok növendékei közt, innen az önkénytelen tisztelet a kisebbek részéről a nagyobbak iránt. Ezt a különbséget a nevelőnek is éreznie kell. Ott még gyermekek, akiket ő gyermekekül fegyelmez; itt már leendő kartársai, kikben a felelősségérzetet kell kifejlesztenie, kiket az önfegyelmezésre szoktat.

Tehát: türelmes, jóakaró megértése a fejlődésben levő, magát kereső, forrongó fiatal léleknek s a fejlődés fokához mért bánásmód

és megbecsülése a növendékben a leendő munkatársnak – ez a képzőben a sikeres erkölcsi nevelés titka. Sohase türelmetlenség; sohase félreértése, még kevésbé félremagyarázása, sohase megalázása, sohase kigányolása, sohase lenézése az emberré fejlődő ifjúnak. Akkor, csakis akkor lesz a nevelő hatás állandó, tartós, az egész életre kiható. Talán egyebütt is. A képzőben bizonytal.

A szaktárgyak. Negyedik tényezője az erkölcsi és szociális nevelésnek a *tanítás*. Vizsgálunk kell, mennyiben értékesíthetők az egyes tantárgyak az erkölcsi és szociális nevelés érdekében? E kérdés részletes tárgyalása nem ide való. Csak a fő szempontokat fogom nagy vonásokban jelezni.*

Az erkölcsi és szociális nevelési szempontot a maga tárgya körében minden szaktanárnak érvényesítenie kell, kivált azokat a mozzanatokat emelve ki, melyek a növendékek leendő élethivatására nézvést fontosak. De – főleg tárgya népiskolai módszerének tanítása-kor – tudatossá is kell tennie a leendő népnevelők előtt az illető tárgy jelentőségét az erkölcsi nevelés szempontjából s rá kell mutatnia tárgya ama részleteire, melyek e végre ott célszerűen és sikeresen értékesíthetők. Az erkölcsi és szociális vonatkozás hassa át mindenik tárgyat.

A *vállait*, mint etizáló és szocializáló erőt kell beállítani, rámutatva a hitetlenségnek bomlasztó hatására s arra, hogy a vallás-erkölcsi törvények fékére az állati ösztönökkel szemben nemcsak a népnek van szüksége, hanem még inkább a vezetőknek, a hatalmasoknak. A *történelem* folyamán meg kell értetni az emberiség erkölcsi emelkedését s a társadalom fejlődését és szemben a történelmi materializmussal ki kell mutatni, hogy a haladásnak, igenis, sokszor tisztán erkölcsi rugók voltak a megindítói, s hogy az erkölcsi hanyatlás mindig maga után vont a nemzeti élet hanyatlását még szellemi és anyagi téren is. Az *alkotmány* pedig nem egyéb, mint az emberi társadalom tisztultabb jogviszonyainak kifejezője.

A hazai *nyelvi és irodalmi* oktatást föl kell használni a nemzeti öntudat erősítésére, a nemesebb eszmények kialakítására s a *művészi* tárgyakkal együtt az ízlés nemesítésére. A modernekkel Aranyt és Petőfit kell szembeállítani. Az *olvasmányok* által pedig ki kell tágítani az ifjú érdeklődését, más társadalmi osztályok életének és érzelmvilágának megismerése által. Az *idegen nyelvek* útján pedig be kell kapcsolni az emberiség közös, nagy, nemes törekvéseibe. De ki kell mutatni, hogy az emberiségért is csak a saját hazája által tehet a korlátolt erejű ember.

* A feladat részletes kifejtését lásd a Magyar Tanítóképző 1913. márciusi számában «Erkölcsi és szociális nevelés a képzőben» c. alatt.

A *kézügyességi* tárgyak által a becsületes munkára s a munka megbecsülésére kell szoktatni. A *földrajz, statisztika* révén a nép életét, foglalkozását kell megismertetni. A *természettudományul*; útján megtanítani a természeti törvények tiszteletére s a természet szeretetére. A biológia révén pedig tudatosá kell tenni azt a nagy igazságot, hogy a létért való harcban az élő szervezet csak úgy boldogulhat ha a megváltozott viszonyokhoz alkalmazkodni tud s az azok által kifejlesztett újabb szükségleteket ki tudja elégíteni. Ez a biológiai elv az emberi társadalomra alkalmazva megérteti a fejlődés és haladás elvét és kötelességét.

A *menyiségteni* – mivel ott a család lehetetlen – az igazságszeretet, a *tornát* az együttérzés fejlesztésére s az akarat fegyelmezésére lehet fölhasználni. A *lest- és egészségtan* által meg kell ismertetni a higiéné törvényeit, a népbetegségeket, a nyomor vagy jólét hatását a szervezet fejlődésére. A *lélektan* és *neveléstan* révén meg kell értetni a nép lelkét s meg kell tanítani annak vezetésére, és magunk fékezésére. A *neveléstörténetben* ki kell mutatni az emberiség erkölcsi fejlődését s a jövő szociális és művelődési feladatait. Végre a *gazdaságtan* által meg kell értetni az egyén, a család s a társadalom boldogulásának feltételeit, azok egymásra utaltságát; a társadalmi és gazdasági élet erkölcsi rugóit; a néposztályok és foglalkozási ágak egymáshoz való viszonyát; a társadalmi erők szervezkedését; föl kell ébreszteni a társadalmi kötelesség- és felelősségérzetet és be kell vonni a növendékeket az ebből eredő szociális munkába. Meg kell velük ismertetni a szociálpolitikai intézményeket s ki kell jelölni a jövő feladatait.

A szociológia új eszmekört visz be a tantervbe. Ezt az új eszmekört ki kell aknázni, gyümölcsözővé kell tenni a nemzeti fejlődés javára. Ámde itt a könyvtudás nem elég; nyílt szemmel kell nézni, tanulmányozni kell a való életet is és a növendékeket a tisztán látásra ránevelni.

Lássuk most a képzőben folyó tulajdonképeni nevelés munkájának némely mozzanatát, illetve abból azt, ami társadalmunk életével szorosan összefügg.

A *növendékek felvétele*. A képző közvetlen erkölcsi nevelő munkája tulajdonképen ott kezdődik, mikor a szülők a fölvétel felől tájékozódni jönnek; nálunk többnyire azzal a naiv kijelentéssel, hogy van, vagy nincs protekciójuk, ami közéleti viszonyainkból érthető. A szülők nevelése itt kezdődik. Ha nyugodt lélekkel mondhatjuk rá, hogy legjobb protektor a jól tanuló gyermek maga s a fölvételek és a kedvezmények tényleg a pályázók tanulásbeli igyekezetét és jó magaviseletét honorálják, míg a nem szorgalmas protegáltak kima-

radnak, az az első és igen hathatós erkölcsi lecke. Okul belőle az egésze-család s a gyermek mindjárt más szemmel lép be az intézetbe. Ha ellenben a protekció érvényesül s a komoly, törekvő tanulók ki-maradnak, vagy a kedvezményt nem a legméltóbbak kapják, az a protekciósookban, természetesen, elbizakodást szül; a méltatlanul mel-lőzöttekben pedig keserűséget; sokszor egész életükre kihat s amazok-ban a léhaságot, emezekben a kishitűséget és pesszimizmust fejleszti ki. Ez által a képző is bűnrészessé válik társadalmunk egyik legrútabb sebének elmérgesítésében.

Van még egy szempont, melyre a felvételeknél a legnagyobb súlyt kellene helyezni: az illető család erkölcsi légköre. A tapasztalat t. i. azt mutatja, hogy a léha, vagy durva családi kör befolyását – főleg leányoknál – az iskola nem képes ellensúlyozni. Ez a magya-rázata annak, hogy sokszor kitűnő oklevelű tanítók vagy tanítónők nem válnak be s az iskolában rájuk bízott gyermekekkel durván bán-nak. Az ilyenekből kerülnek ki többnyire a nádpálcás tanítók, akik a XX. század csúfjára ma is bottal fegyelmeznak; s a cifrálkodó «naccságák», akik mezítlábos tanítványaikat az utcán meg se akarják ismerni. Holott a lelkileg művelt tanító még azok családjaira is ki-terjeszti jóindulatát.

Egy-egy megletebb korú, komoly fiatal lányt pedig azért jó fölvenni, mert az valóságos erkölcsi irányítója lehet társainak.

Ezért célszerű, ha a *feltételeket a tanári karra, bízzák.*; annak módjában van a folyamodók családi viszonyairól meggyőződni; de erkölcsileg felelős is a rábízott intézetről s így már csak saját érdeké-ben is a folyamodók javát válogatja össze.

Az egyenlő bánásmód. Második mozzanata az erkölcsi nevelés-nek a heterogén elemek egybeolvasztása, a beszoxtatá⁰. Társadalmunk kottériákra van szakadozva, ez tesz lehetetlenné minden erőteljes tár-sadalmi akciót; a kottéria-rendszer szüli aztán a protekciót s a nexus-rendszert, mely közéletünket mérgezi meg s a valódi tehetség érvényesülését leszi igen sokszor lehetetlenné.

Már az új növendékek fogadásakor egyenlő szívesen kell fogadni valamennyit. A gyermekszem éles, a szülői szem féltékeny: legott meglátja a nagyobb nyájasságot az előkelőbb szülővel vagy gyermekével szemben s ezzel el van vetve az irigység magva és már meg van nehezítve az előnyben részesített gyermek fegyelmezése. Holott egyenlő bánásmód mellett az intézeti fegyelemnek mindegyik szívesen aláveti magát. Csakis így fejlődhetik ki ama testvéries jó viszony a társak közt, mely a képzői növendékeknél az egészséges közszellem kifejlő-désének feltétele. T. i. a fejlődés korával járó érzékenység mellett a legkisebb különbségtéves ott is könnyen kottéria-rendszert terem-

het s ezzel társadalmunk nyavalyája, mely minden együttes munkát megnehezít, sőt a nemzeti egybeolvadást s az egységes nemzeti társadalom kialakulását is gátolja, behatol a nép leendő vezetői közé is és mint féreg a gyümölcsöt, virágjában rontja meg. Ezért teljesen egyenlő, szíves bánásmód minden növendékkel, társadalmi állásra, vagyoni viszonyokra, vallásra, nemzetiségre való tekintet nélkül. Sőt a nagyobb szigort inkább azokkal szemben éreztetni, kiknek a sors jobban kedvezett; különösen vigyázni kell, nehogy a tanárok gyermekei vagy rokonai kiváltságokat élvezzenek; sőt ezekkel szemben még szigorúbbnak kell lenni, nehogy társaik irigységét felköltsék s a tanári kar igazságérzetébe vetett hitet megingassák. Ugyanez az elv érvényesüljön az osztályozásnál s a kedvezmények odaítélésénél is. S inkább azok iránt kell több melegséget tanúsítani, kik szegényebbek, elhanyagoltabbak, vagy idegenül kerültek a többiek közé. A fiatalság nagylelkű s az ilyen részrehajlást legott megérti és maga is a gyöngébb parijára áll.

Nagylelkű és jószívű. Áldozatra is kész szűkölködő társáért. Az ilyen nemes felbuzdulást sohasem kell visszautasítani; csak vigyázni arra, hogy a segítség gyöngéd formában történjék s az illető szegényebb társat le ne nézzék s vele magukat ki ne szolgáltatassák, ami a jöttét értékét összezsugorítná.

Ugyanezért fontos az egyszerűség is, főleg lányokban. A fiatal lány e korban szinte mind hajlandó a hiúságra s a külsőségek túlbecsülésére. A módosak cifrálkodása egészségtelen versenygésre vezet. Népünk erkölcsét is a cifrálkodás rontotta meg. Baranya falvait az *egyke* révén az néptelenítette el. S a középosztályban az esztelen fényűzés ma nemcsak egyesek anyagi romlását okozza, hanem a gyöngébbeket az erkölcsi züllés útjára sodorja s ezzel valóságos nemzeti veszedelemmé növi ki magát. Ezért célszerű az *egyenruha*. De annak túlhajtása is okozhat bajt. T. i. visszahatáskép az intézetből kikerülő fiatal tanítónők sokszor a divat szélsőségeit is követve, minden pénzüket cifrálkodásra költik. Helyesebb azért az izlés nemesítése, és irányítása az egyszerű, a nem-feltűnő felé; ezzel a distingvált öltözködéshez való szoktatás és a vágyaknak más, nemesebb örömök felé terelése. Ezzel lehet társadalmunk léhasága ellen is küzdeni. Persze, legtöbbit tesz itt is a példaadás. A képzői női tanároknak sohase kell fényt űzniök és divatot hajhászniuk.

A képző egyik legfontosabb erkölcsi és szociális nevelői feladata: a hivatásszeretetre-nevelés. Mindenki akkor teljesíti kötelességét híven, ha hivatását szereti. S a hivatásszeretet tán egyetlen pályán se oly fontos, mint a tanítóin, mely annyi önmegtagadást kíván s melyen a munka sikeres csak úgy lehet, ha rugója az

önzetlen szeretet. A hivatását nem szerető tanító jobb, ha hajdúnak megy, mert a nádpálcával ott legalább nem gyermeket tesz tönkre.

Ezért mindent el kell követni, hogy a tanulóiban a hivatás-szeretet kifejlődjék. Fel kell használni erre főleg a neveléstani tárgyakat. De az elméletnél többet ér az eleven valóság: a gyakorló iskolai gyermekekkel való érintkezés, játék, azok megfigyelése hospitálaskor. És ki kell bennük fejleszteni a gyermek iránt való szeretetet, fel kell használni erre kis testvéreiket, kis rokonaikat. Meg kell velük ismertetni a mártírgyermekek sorsát s a gyermekvédelmi intézményeket. Meg kell velük érttetni, hogy ha gyávaság a gyöngét bántani, leghitványabbul gyáva az, aki gyermeket bánt s hogy minden felnőtt felelős a körében levő gyermekekért és tartozik azokat védeni, mert a gyermek a család s a nemzet reménye. A hivatásszeretet kifejlesztése a képzői erkölcsi nevelés legelső feladata.

A fegyelem. Nem drill, hanem nevelés – ez legyen a jelszó. Ezzel áttérhetünk az erkölcsi nevelés egyik fontos tényezőjére: a *fegyelmezés-re*.

A rendtartásokban paragrafusokba szedett rideg fegyelmezési fokozatoknak csak az esetben lehet foganatjuk, ha a holt sablont meleg részvét és szíves jóakarattal eleveníti meg. Akármilyen a fölvetett növendék, bizalmat kell előlegezni neki, hogy hibájából gyógyulhasson. Az a forrongó, magamagát kereső, maga-magát még nem értő fiatal teremtés sokszor akarna jó lenni, csak nem tud: segítségre, egy tapasztaltabb kéz jóakarattal támogatására van szüksége. Sokszor visszaesik hibájába, a türelmet azért sohase szabad vele elveszíteni. Hibái a fejlődés korával járó hibák; ki fogja azokat nőni, csak el ne vadítsák és el ne keserítsék. Ezért kell a nyilvános megszégyenítést lehetőleg kerülni. Ez érzékeny korban sokszor egy szó elég s a négy szem közti gyöngéd figyelmeztetés, a növendék lelkére beszéd többet ér, mint a nyilvános dorgálás, mely sokszor dacot, megátalkodást szül. Olykor a hiba jószándékból ered; ilyenkor a forrást kell kikutatni, nehogy a túlszigor a gyermek becsületérzetében vagy kedélyében kárt tegyen. A túlszigorra főleg a fiatal tanárok és nevelők hajlandók, kiknek – nem ismervén eléggé a serdülő kor lelki életét – mindig a fegyellemmel gyülik meg a bajuk. *A túlszigor olyan fegyver, ajni mindig visszafelé sül el*, azért az ily elhamarkodott büntetéseket szépszerével vissza kell szívni.

Inkább biztatásra, bátorításra, a jóra való törekvés elismerésére van szükség s az felébreszti, erősíti az ifjú becsületérzetét s becsvágyát és igyekezetre, erőfelfejtésre ösztönzi. Míg a letorkolás, szidás elkese-ríti s kishitűvé teszi, magabizalmát elveszi.

A tanár növendékének sokszor lelki orvosa is; s miként az

orvost esküje kötelezi arra, hogy minden betegét igaz lélekkel fogja gyógyítani, úgy a tanár is még hibás növendéke iránt is jóindulatú türelmet tanúsítson, mert e zsenge korban a leghibásabb is megjavulhat. De csak úgy, ha hibáját többé nem vetik szemére. Ne felejtse a képzői tanár soha, mily nagy felelősség az övé: hogy mikor osztályoz, mikor jutalmaz és büntet, egész sereg fiatal lélek jellemét alakítja, hogy kegyetlen, vagy igazságtalan szigora azokban elkeseredést szül, kedvezése pedig jellemüket rontja meg. S mivel mostani tanítványai majdan az életben az ő példáját fogják követni, az ő hibája egész tanító és tanuló-nemzedékek jellemére lesz káros kihatással.

A komoly munkára szolítás. A jövő hivatásra való előkészítés szempontjából a képző másik fontos feladata a növendékek komoly munkára szoktatása. A polgári iskolában még gyermeknek nézték; most becsületes erőfeszítés kell. A számonkérés szigorúbb. De jobban érzi a tanuló az erőfeszítés jutalmát is. A szédelgést, a tanulásban való csalást a képzőben meg kell bélyegezni. A munkával való csalás – az amerikázás és sabotage – megrontotta munkástársadalmunk becsületét és hitelét. Hogy küzdjön a néptanító az ellen sikeresen, ha ő maga ugyanazt teszi? Holott a tanítói hivatás a becsületes munkát követeli, a csalás tehát vele összeférhetetlen. Ezért kell a képzői növendékeket mindenben becsületes, pontos munkára szoktatni s a csalást ós porhintést üldözni és kérlelhetetlen szigorral büntetni.

Föl kell bennük kelteni a nemes becsvágyat is. De módjával. Nehogy jellemükben tegyünk kárt vele. Sok intézetben még ma is versenygésre tüzelik a tanulókat; Ez kétélű fegyver. Az életben stréberségre vezet. Az iskolai életet megmérgezi, mert az önzést és kíméletlen becsvágyat fejleszti ki, ami különösen nőben rút és visszataszító. A nemes becsvágyat igenis, kell és lehet fejleszteni, csakhogy egészséges mederbe kell terelni. Ne társai rovására igyekeznek kitűnni, hanem az osztály becsületéért, szülei örömére s társai javára tegyen ki magáért. Az ily nemes becsvágy az életben is becses tényező lesz és közszeretetet, közbizalmat fog vele aratni. Megszerzi azzal társai bizalmát és szeretetét is. S majdan hozzá fog járulni az egészségesebb közszellem kialakításához.

Küzdelem a nemzeti hibák ellen. A képzőnek – tekintettel a népiskola társadalomátalakító hatására – föl kell vennie a küzdelmet a nemzeti hibákkal is. De nem elég, ha magukban a növendékekben igyekszünk azokat leküzdeni. Hanem tudatosra kell előttük tennünk és rámutatnunk arra is, hogy majdan ők saját tanítványaikban mi-képen küzdhetnek ellenük. Fajunkban ily hibák: az *úrhatnamság s a munka lenézése*. Ezzel szemben főleg a történelem s a gazdaságtan

keretében kell rámutatni a dolgozó, nagy nemzetek példájára. De föl kell használni a mindennapi élet alkalmait is egy-egy kiváló sikert és társadalmi megbecsülést elért emberünk élete munkájának megismertetésével, vagy az ily munka eredményének megszélesítésével. De magunknak is példát kell adnunk a munkásságban s a munkamegbecsülésben.

Második nemzeti hibánk: a szalmaláng-természet, vagyis a *ki-tartás hiánya*. Ezzel szemben főleg az angol példát lehet felhozni. Es mindent elkövetni, hogy növendékeink akarata edződjék, hogy kitartással dolgozzanak, hogy amibe belefogtak, azt el is végezzék.

Harmadik hibánk: a *prédaság és könnyelműség*. Ezzel szemben a takarékosági hajlamot kell kifejleszteni, s az előrelátást és gondos-ságot, a gazdaságtan keretében kimutatva, hogy a prédaság nemcsak elszegényít és nélkülözésre vezet, hanem anyagi és erkölcsi függést is von maga után és züllésre vezet; ellenben a takarékoság jutalma a gondnélküli, nyugodt, boldog, hosszú élet, a megbecsültetés és az anyagi függetlenséggel járó tekintély és a család gyarapodása.

Az internátusi élet. A szakiskolai jelleg hozza magával, hogy képzőink internátussal vannak egybekötve s ez jól van így, mert a bentlakók zavartalanabban élhetnek tanulmányaiknak és reájuk az intézetnek a tanítói hivatásra nevelő hatása jobban érvényesülhet s bennük az esetleg káros társadalmi környezet hatását könnyebb is ellensúlyozni. Az internátus *otthon*, legyen, benne az élet családias. A káplárfegyelem s a dalai láma-rendszer képmutatókat nevel. A növendék merjen nyílt lenni nevelőivel és igazgatójával szemben. De vigyázni kell, nehogy az üvegházi életté zsugorodjék. Nehogy a bentlakók, gond nélkül élve s ellátva mindennel, önzőn csak a maguk apró érdekeivel törődjenek s elfelejtkezzenek szüleik gondjáról, esetleges nélkülözéséről és követelőkkel váljanak. Főleg ezért nem kell engedni, hogy egyesek pénzzel bőven el legyenek látva; ezért kell őket egyszerűsége, takarékoságra szoktatni és bevonni őket az intézet háztartási munkáiba.

Az internátusi életnek más beteges kinövése is van: az ideáloskodás, ami olykor végzetessé is válik. Ennek elejét kell venni, okos, egyenlő bánásmóddal, tevékenységre, házi munkára szoktatással és egészséges, vidám légkör megteremtésével. Igen jó ellenszere az ily beteges érzelgősnek a játék s a szabadban való testmozgás is.

A szellemnek családiasnak kell lennie; a társak közt a viszony-nak testvériesnek. Ne ideálját lássa a kis lány a nagy lányban, hanem idősebb testvérét, kinek szavát megfogadni tartozik. A nagy leány pedig érezze magát idősebb testvérnek és érezze ezzel járó felelősségét. Jó a kisebbeket a nagyobbak gondjára bízni.

Arra pedig nagy gondot kell fordítani, hogy a hang egymás iránt gyöngéd legyen. A társadalom mai eldurvultsága mellett erre kétszeresen kell ügyelni. Semmi durvaságot, semmi kíméletlenséget nem kell elnézni, sem egymás, sem a cselédség iránt. Idegen látogatókkal szemben pedig szíves előzékenységre kell őket szoktatni. Magukat a ház leányainak érezzék s aszerint viselkedjenek mindenkiel szemben. Arra azonban vigyázni kell, nehogy a nyájasság csak külső, fölvert máz legyen. Lelküket kell gyöngéd, finom bánásmóddal finomítani.

Rá kell szoktatni őket a rendre, pontosságra is evésben, alvásban, munkában. Még pedig nemcsak mechanikai, külső fegyelmi szabályokkal; hanem meg kell értetni velük, hogy az egy családban élők azzal egymás iránt tartoznak; s meg kell velük értetni úgy a rendnek, mint a pontosságnak erkölcsi jelentőségét.

Ki kell bennük fejleszteni a kötelesség- és felelősségérzetet. E végre meg-megbízuk őket valamivel és azt számonkérjük tőlük. Alkalmat kell nyújtani nekik arra is, hogy egymás kedvéért, pl. társuk betegsége esetén, önmegtagadást gyakoroljanak.

Testi nevelésükre erkölcsi szempontból is nagy gondot kell fordítani. A higiénikusán gondozott, tiszta test, a szabadban való mozgás és játék által megizmosodott szervezet engedelmesebb eszköze a léleknek; nincs úgy alávetve a beteges érzékenységnek; nem tunya, hanem | friss, fürge, erőfeszítésre alkalmas. Ezért kell a korcsolyázás, tánc, tennisz s mindenféle szaladgálós játék a szabadban; ezért jó a kertészkedés is. Mindez jótékonyan hat a kedélyre is; már pedig az ép kedély, ép e korban, az erkölcsi nevelésnek igen fontos segítő eszköze. Az ép kedély nemcsak a sors csapásainak, hanem a modern beteges áramlatoknak s az idegizgató irodalmi és színpadi termékek káros behatásának is jobban ellentáll. De kell az a leendő népnevelőnek; mert a néppel való érintkezésben egy lat kedély többet ér, mint egy mázsa tudomány; és mert az egyensúlyozott lelkű ember az életben is jobban megállja a helyét, kivált a tanítói pályán.

Végül a játék itt is fontos fegyelmező és jellemfejlesztő tényező, mert törvénytiszteletre tanít s az együttérzést fejleszti. Ezért, de az izlés nemesítése végett is, alkalmat kell nekik adni a nemes szóra-kozáásra: válogatott olvasmány, zene, színház, irodalmi előadások által.

Ápolni kell a vallásos érzést is. Szüleiktől távol vannak: érezzék, hogy azokat a Gondviselő keze oltalmazza. Érezzék, hogy igyekezetükre az áldás felülről jó. Bízsanak az isteni jószágban. Arra a vallásos hitre szüksége van mindenkinek, de kivált annak, aki másokat akar vezetni; mert az emberi káros ösztönök megfékezésére eddig csak a vallás bizonyult elég erősnek. Csak, természetesen, arra nagyon kell

vigyázni, hogy a mások vallását is megbecsüljék s egymás iránt türelmesek legyenek.

Sajátságos nemzetiségi viszonyaink közt a képzői ifjúság erkölcsi vezetőjének ki kell terjesztenie figyelmét a nemzetiségi viszonyokra is, kifejezve egymás iránt a türelmet s a jóakarató megértést. A magyar növendékeket annak tudatára kell ébresztenie, hogy fajunk elsőbbségét nem erőszakkal, csakis fensőbbiségével s nagyobb műveltségével tarthatja fenn, amiből az egyesre az a kötelesség háramlik, hogy magát nemzete kedvéért művelje s tökéletesítse, mert a hazát így szereti igazán.

Az egészséges közszellem ápolására igen becses eszköz az *önképzőkör* is, amelyet tanterv és paragrafus nem nyűgöz, tehát oly tárgyakat is be lehet vonni működési körébe, melyek a rendes órák keretébe be nem férnek; ezzel tágítani lehet az érdeklődés körét, szemmel tartva a nemzeti életet s a világ haladását. Erre azért van szükség, hogy az idealizmusra hajló fiatal lélek elég tápot találjon s ne merüljön el saját kicsinyes, szűk érdekkörében, hanem szokja meg az együttérzést nemzetével és ébredjen az emberiséggel való szolidaritás tudatára. Ezért célszerű az önképzőkörbe bevinni a honi ipar védelmét, az antialkoholizmust; ezért helyes ott megemlékezni nagy nemzeti, vagy világszerencsétlenségekről (Ökörítő, Messina); ezért kell ott a nemzeti hősök, a nagy költők, írók, művészek emlékét ápolni; ezért kell megülni a nemzeti gyász és örömnapokat (okt. 6. és márc. 15); ezért helyes ott őket alkalomadtán más nemzetek ifjúságának törekvésével megismertetni (a Young Christian People's Association). De becses erkölcsi nevelő eszköz az önképzőkör azért is, mert önálló erő kifejtésre ösztönöz s az *önkormányzat* gyakorlására ad alkalmat és ezzel a felelősségérzetet fejleszti. Azonfelül a bírálatok által tudatossá teszi az élvezetet és tárgyilagosságra szoktat. Csak vigyázni kell, nehogy a hiú szereplési viszketeget s a beteges becsvágyat fejlessze ki, vagy hogy a bírálat személyeskedéssé fajuljon. Ha tapintatosan vezetik, egy kis előiskolája lesz az a tanító társadalmi szervező munkájának.

Ugyanily szempontból becses az *Ifjúsági Egyesület*, mert az abban való működés már szociális munka is: foglalkozás az alsó néprétegek ifjúságával. A szociális munkára más alkalmakat is jó felhasználni. Pl. a munkásnő otthonok látogatását; munkásegyletekben való közreműködést. Tanulják meg a nép leendő vezetői, hogyan kell a néppel bánni; ismerjék meg életviszonyait, eszejárását.

Igen becses segédeszközei az erkölcsi nevelésnek a *tanulmányi kirándulások* is, mert azokon új érzéseket, új benyomásokat szereznek; az érdeklődés köre kitágul; s a közös öröm, közös tapasztalat,

esetleg közös baj az együttérzést fejleszti s a tömeg-fegyelmézést könnyíti. De ki lehet azokat aknázni a szociális nevelés érdekében is, felhíva a növendékek figyelmét a népelet minden jelenségére, a munkások életviszonyaira, stb. Fejlesztik az iskolai kirándulások a természet-szeretetét is. Erre sehol nagyobb szükség nincs, mint nálunk, ahol a nép, de még a műveltnék nevezett társadalom is oly barbár módon pusztít fát, virágot és közönyösen nézi az állatkínzást s hol még a külföldre özönlés is főleg onnan ered, hogy többre becsülik a divatf ürdőt, mint Tátránk s erdélyi bérceink természeti szépségeit. A nép leendő vezetőiben nemcsak a *madarak és fák* napjának megünneplésével, hanem minden lehető eszközzel fejleszteni kell a természet szeretetét; mert ami szilaj indulatos fajunknál még az érzelmek szelidítésére nagy szükség van.

Ezért kell bevinni a képzőbe a *béke-eszméi* is. Ha az örökbéke utópia marad is, emberiebbé válik általa az ember és szelidülnek erkölcsi. Ezért kell a *művészet és irodalom* szeretetét is ápolni, zene, kép, szobor, épület, színház, olvasás útján. Nemesíteni az érzelmeket s az ízlést s ezzel nemesebb irányba terelni az ifjú lélek vágyait, tevékenységét – ez egyik nagy feladata a képzőnek. Mert, amit ott megszokott, azt fogja cselekedni az életben, mint a nép, mint a társadalom vezetője is.

S egész a fanatizmusig ki kell fejleszteni a *hazaszeretetei*. Erre való a történelmi, földrajzi, alkotmánytani, nyelvi, irodalmi, s részben a zenei, művészeti oktatás; erre valók az iskolai ünnepélyek. Szent legyen nekik a nemzet imája, a Himnusz s a Szózat. De meg kell velük értetni a gazdaságtan keretében azt is, hogy a hazát nem elég szeretni, azért dolgozni, azért takarékoskodni kell; azért meg kell tanulni az *önfegyelmézést*; féktelen fajunkra ma ez életkérdés; és azért meg kell tudni tagadnia önmagát, azért le kell tudni mondani a külföldi fényűzési cikkekről; s hogy aki erre nem képes, az nem is szereti hazáját igazán; önzés és hazaszeretet összeférhetetlen két fogalom. És meg kell értetni velük, hogy nem elég a szabadság, egyenlőség, testvériség jelszava; hogy a magyar embernek Isten után csak egy fogalom van szent: a haza s hogy azért dolgozni, azért mindent áldozni, ha kell, az életet is, kötelesség. Hogy azt szeretni kell, nemcsak a jó napokban, hanem a balsors idején is és hogy gaz áruló, aki azt hitvány önértékért megtagadja. És meg kell őket tanítani a *törvénytiszteletre*. Széchenyi, Kossuth, Deák lelkét kell az ifjúságba lehelni, abba az ifjúságba, mely a jövő Magyarországot van hivatva nevelni. Ha ezt a nemes idealizmust nem tudjuk beléjük oltani, akkor egész erkölcsi nevelő munkánk hiába való volt.

Amit a hazaszeretetről itt elmondtam, valaha nálunk magától értetődő volt. «Szeresd a hazát» – azt úgy nem kellett mondani, mint szülőnek azt, hogy «szeresd a gyermekedet». De a viszonyok nagyot változtak, olyan nagyot, hogy ma még ezt is mondani kell.

Az elmondottak főleg az elemi képzőre vonatkoznak. De áll némi módosítással majdnem minden a *polgári* és középiskolai *tanárképzőre* is, csakhogy fokozott mértékben, ama mérhetetlenül nagyobb felelősségnél fogva, mely a vezető-osztály nevelőire súlyosodik. Itt még szélesebb látókör, még több tapasztalat, középosztályunk életének alapos ismerete, még mélyebb lélektani tudás, még finomabb tapintat s mindenek fölött még nagyobb kötelesség és felelősségérzet szükséges, tehát a tanári kar megválasztásában még szigorúbb szelekció. Mert ezek az egész országra kiható intézetek; tehát ha itt hiba van, ha ide métely jut be, az következményeiben nemcsak helyi, hanem az egész országra széthurcolódó baj és métely forrásává válhatik; viszont a jó példa s a helyes erkölcsi nevelő eljárás áldásait is az ország vezető társadalma fogja élvezni.

Sok közkeletű és minden pedagógus tudatában élő igazságot voltam kénytelen itt szóvá tenni. De az eszmék és érzések mai anarchiájában szükséges olykor hitvallást tennünk mindarról, ami meggyőződésünk; és szükséges rámutatni az erkölcsi élet mindama tényezőire, melyek hozzájárulhatnak a nemzeti erkölcs alapjainak szilárdításához. Hágában a nyáron fog összeülni a II. nemzetközi erkölcsnevelési kongresszus; ott az egész művelt világ nevelői fogják tárgyalni a képző erkölcsi nevelő feladatának kérdését. Én itt csak egy-két oly mozzanatra kívántam figyelmüket e rapszodikus előadásban felhívni, melyek a mi viszonyaink közt, a nemzeti érdek szempontjából fontosak, alkalmat adva ezzel másoknak is, hogy tapasztalataikkal a kérdés helyes megoldásához hozzájáruljanak.

*

Eddig a májusi előadás.

A hágai kongresszus megvolt. A képzők erkölcsi nevelése szóba is került, de ahhoz eddemlegesen – a magyar felszólalót kivéve – alig szólt valaki; pedig hogy a képzőkben az erkölcsi nevelésre nagyobb súlyt kell vetni, mint az eddig történt, azt már a londoni kongresszust előkészítő bizottság is megállapította s ez ügyben körkérdest intézett. A világ minden részéből akkor beérkezett válaszok abban megegyeztek, hogy az intenzív erkölcsi nevelő munkára ott szükség volna, de többnyire azt is hozzátették, hogy a képzők ezt a munkát nem végzik; vagy pesszimizisztikusan annak a felfogásnak adtak kifejezést, hogy a képző arra nem is alkalmas. Hágában e kérdés megvitatására külön

szakosztályt szerveztek. Ott a magyar felszólalónak az a felfogása, hogy a képző a tanítással s a módszeres ügyesség megadásával csak félmunkát végez s feladatának fontosabb és nehezebb része abban áll, hogy *a leendő tanítóknak az erkölcsi irányítást megadja s őket a nép erkölcsi és szociális vezetésére képesítse*, élénk visszhangot keltett s a szakosztály meglepetve és elismeréssel értesült arról, hogy a barbárnak hitt Magyarországon a szociológia a gazdaságtan keretében már be is van véve a képzők tantervébe, megelőzve ezzel a művelt külföldet. Magánbeszélgetés útján puhatolva a különböző országok viszonyait, arról győződtem meg, hogy a képzők az erkölcsi nevelésért tervszerűleg és céltudatosan alig tesznek valamit, többnyire beérik az ismeretközléssel s a methodikus kiképzéssel, amint arról külföldön jártomban (Francia-, Olasz-, Német-, Angolországban és Svájcban) már régebben, személyes tapasztalat útján is meggyőződtem. (Csakis a cambridgei Teacher's College akkori nagyműveltségű és világlátókörű igazgatója, Miss E. P. Hughes, helyezett nagy súlyt a jelöltek erkölcsi és szociális irányítására.) De az egyoldalú intellektuális képzésből s az erkölcsi nevelés hiányából eredő bajokat mindenütt érzik, elsősorban Franciaországban, hol pedig az *erkölcsi oktatás* nagyon gondosan kidolgozott módszer szerint megy végbe, ámde ezen oktatás ellenére a tanítás a «Ni Dieu, ni Patrie» elvének hódol s keresik is a baj orvoslását.

A föld tehát töretlen; a feladat nehéz. Ebben nem támaszkodhatunk külföldi kész példára. De ez nem ok arra, hogy a nehézségektől visszariadjunk. Merjünk úttörők lenni ott, ahol a nemzet érdeke úgy kívánja. A gyermektanulmányozás terén Magyarország a legelső sorba küzdötte fel magát. Miért ne vezethetne a képzői erkölcsi és szociális nevelés terén is? A nemzet életébe vágó feladat ez ma, mikor annak vallás, faj, osztály és műveltség dolgában annyira heterogén és széthúzó elemeit kell a közös műveltség s közös erkölcsi alap megadásával egységes társadalommá összeforrasztani s mikor azt látjuk, hogy az önfegyelmzés hiánya nemcsak az alkotó munkát bénítja meg, hanem a nemzeti létet is veszélyezteti. *Első sorban a nép leendő vezetőit kell fegyelmezni és ránevelni az ön fegyelmezésre* – nemzeti szempontból a képzőknek ma ez a legfőbb feladatuk. Ha eddig nem tették meg eléggé, nem baj; lám, nem tette a művelt külföld sem. De az már mulasztás volna, ha felismervén a bajt, mégse törekednék rajta minden ereje megfeszítésével segíteni.

S a mai tanítóság? Az, amely szociális és tudatos erkölcsi nevelésben nem részesült? Annak önművelés útján kell a hiányon segítenie. Már vannak munkák, melyek az önfegyelmzésre tanítanak. De az iskolafentartók rendezhetnének tanfolyamokat az erkölcsi neve-

lésből is, van az olyan fontos, mint a rajz, vagy az énektanítás módszere. Nem kicsinyléskép mondom ezt. Sőt elismerésül. Nagyon helyes, hogy az egyes tárgyak módszerbeli nehézségeit leküzdik; annál több erő szabadul fel a tanító legnemesebb munkájára: az erkölcsi és szociális nevelésre.

Én hiszem, hogy akik tanítóképzésünket és szünidei továbbképző tanfolyamainkat s a székesfővárosi tanítók számára rendezett szemináriumot eddig oly nemes becsvágygyal és oly céltudatosan fejlesztették, módot fognak találni arra is, hogy az erkölcsi és szociális nevelés oly figyelemben részesüljön, mint azt a hozzá fűződő nagy nemzeti érdek kívánja.*

GEŐCZE SAROLTA.

* Két évvel ezelőtt a tanítók szünidei tanfolyamán a szociális pedagógia már fel is volt véve.